

TARTU ÜLIKOOL  
SOTSIAAL- JA HARIDUSTEADUSKOND  
SOTSIOLOOGIA JA SOTSIAALPOLIITIKA INSTITUUT

Helen Karu

**RÄÄKIMATA JUTUD LAPSENDAMISEST – ELULOOUURIMUS**

Bakalaureusetöö

Juhendaja MSW Merle Linno

Tartu  
2013

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

/Helen Karu/ 12.05.2012

## **Abstract**

### **Unspoken stories about adoption - biographical study**

The aim of this study was to find out, what are the adoptees opinions about adoption and about being adopted. The main focus of the study was to examine how the fact that they were adopted is affecting their lives and does it complicate their process of identity development.

To obtain the purpose of this study, I constructed the topics, which were to inquire how the main theories describe the identity development of adoptees and why do they want to search for their biological roots. To support the focus of the study, one chapter will give the overview about the Estonian family law and how it defines adoption as a process. This topic is important to study, because every year many children are adopted to a new family. Lots of them do not find out about their real genealogy and that could affect them the rest of their lifes. As well, there are no studies in Estonia in this area that would explore the topic from the adoptees point of view, because it is written in the family law that adoption is secret and it is quite difficult to find adoptees to interview.

Qualitative research has been performed for the current study. Data has been collected in narrative face-to-face interview with one 56-year old woman, who was adopted in her early childhood. Now, being a mother herself, she was ready to talk to me about her childhood and about how the fact that she was adopted has been affecting her.

Research shows that the main thing that could affect the adoptee is how the family talks to her about being adopted. From that moment, the life of a child could change. The participant of this certain study feels that the relationship with her stepmother has never been quite strong and she will always miss the information about her birthmother and her.

# Sisukord

Sissejuhatus .....	6
Uurimuse teoreetiline raamistik .....	8
Teooriad lapsendatute identiteedi kujunemisest .....	8
Bioloogiliste juurte leidmine .....	10
Lapsendamise protsess Eestis .....	11
Lapsendamise protsessi käik .....	13
Lapsendamise statistika Eestis .....	15
Lapsendamissaladus .....	15
Probleemiseade .....	17
Uurimismeetod, valim ja uurimuse käik .....	19
Uurimismeetod .....	19
Uurimuses osaleja .....	19
Andmekogumismeetod .....	19
Uurimuse käik .....	20
Maire eluloo analüüs .....	22
Lapsepõlv .....	22
Suhted emaga .....	23
Suhted isa(de)ga .....	24
Lapsendamisest teada saamine .....	25
Maire räägib endast .....	27
Bioloogiliste juurte otsimine .....	28
Lapsendamissaladus .....	29

Kokkuvõte .....	31
Kasutatud kirjandus .....	33

## Sissejuhatus

Ühiskonnas on väljakujunenud normid, et laps peaks üles kasvama oma bioloogilises peres. Paraku ei ole kõikidel lastel võimalus jääda oma sünnipärase vanemate juurde. Põhjuseks võib olla vanemate majanduslik või tervislik suutmatuse lapse eest hoolitseda või hoopis tahtmatuse. Lapsendamine on aga protsess, mille tulemusel paljud vanemateta lapsed leiavad endale uue kodu ja pere. Vaatamata sellele, et lapsendamine on üks vanemaid viise, kuidas vanemateta jäänud lapsed üles kasvavad, kuuleb sellest Eesti ühiskonnas vähe, mitte seepärast, et meediat või ühiskonna liikmeid see ei huvitaks, vaid võib-olla hoopis selle tõttu, et see teema on emotsionaalselt kurnav ning keeruline kõikidele protsessis osalejatele – lapsele, lapsendajatele kui ka protsessiga tegelevatele spetsialistidele. Eestis on olnud traditsiooniks lapsendamise saladuse hoidmine, soovides kaitsta lapsendamise protsessi osalisi ning eelkõige lapsendajaid ja lapsendatud last tema pärisvanemate eest. Miks see nii on, vajaks edasist uurimist. Saladuse hoidmine võib tuleneda hirmust sildistamise ees või hoopis kaitsmaks end liigsete küsimuste eest kaaskondlaste või lapse poolt. Lapsendamist reguleerivad seadused tagavad konfidentsiaalsuse lapsendamisprotsessis osalejatele ning kohustavad hoidma lapsendamissaladust. Seetõttu on uurimuse eesmärgil lapsendatutega keeruline kontakti saada ning nende arvamusi on vähe uuritud.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida, kuidas väikelapse eas lapsendatud inimene tõlgendab täiskasvanu eas lapsendamise fakti mõju endale läbi oma elukäigu. Uurimus keskendub lapsendatu arvamusele ning sellele, kui oluline on olnud tema jaoks teadmine, et ta ei kasva üles oma bioloogilises perekonnas.

Konkreetne teema on ühiskonnas aktuaalne, kuna alles viimati, 2010. aastal jõustunud perekonnaseaduses (edaspidi PKS) defineeritakse esimest korda lapsendamise saladuse mõiste, selle olulisus ning eesmärk. Lapsendamisega seonduvat on Eestis vähesel määral uuritud, lapsendatute vaatenurgast üldse mitte. Varasemalt on keskendutud pigem spetsialistide ning vanemate arvamusele.

Käesolev uurimus keskendub lapsendamise ja lapsendamise saladuse tähendusele identiteedi kujunemisel. Identiteediteooriatele (vt täpsemalt Erikson 1968; Hoopes 1993; Bussiere 2008) tuginedes on teada, et indiviidi jaoks on oluline tunda oma geneetilisi juuri. Mujal tehtud uurimused on aga vähe kirjeldanud olukordi, kus oma identiteeti loov noor ei tea midagi oma juurtest või sellest, et ta on lapsendatud. Lähtudes Erik Eriksoni loodud identiteediteooriat, võib eeldada, et lapsendatutel on raskem kujundada oma identiteeti ning seetõttu on nende

elus suurem tõenäosus ettetulevateks raskusteks lähedaste suhete loomisel ja end ühiskonnas turvaliselt ning edukalt tundmiseks. Kas see ka päriselt nii on, me ei tea. Lapse arengu teooriates räägitakse palju ema ja lapse erilisest sidemest ning bioloogiliste suhete tähtsuses. Imiku eas on oluline ema olemasolek ning pakutav armastus ja hool. Regulaarne toitumine ning tuttav keskkond aitab kaasa usalduse tekkele. Tänu emale elab imik turvalises maailmas, kus kõik tema esmased vajadused on täidetud. (Erikson 1968, 97) Oluline on lapse esimestel eluaastatel luua kiindumussuhe, mis kehtaks kogu elu - võib-olla ei ole aga sünnipärane side üldse nii oluline, kui eeldatakse. Lapsendatu tõlgenduste ja arvamuste uurimine pakub võimaluse avada pisut seda valdkonda või siis ka teada tuntud arusaamu ümber lükata. Bakalaureusetöö teoreetiline osa jaguneb kaheks. Esimene pool keskendub identiteedi kujunemisele ning selle teoreetilistele käsitlustele. Bakalaureusetöö teine pool on pühendatud lapsendamise protsessi kirjeldamisele Eestis, toetudes põhiliselt 2010. aastal jõustunud perekonnaseadusele ning 2012. aastal avaldatud elektroonilisele lapsendamise käsiraamatule. Samuti mõtestatakse lahti lapsendamise saladuse olulisust ja kuidas see mõjutab lapsendatuid ennast.

Uurimuse meetodika osas kirjeldan uurimistöö meetodit, uurimuses osalejat, ning uurimuse käiku. Samuti on esitatud uurimistulemused ja analüüs.

Sügav lugupidamine ja tänusõnad Tartu Maavalitsuse lastekaitse peaspetsialistile ning oma praktika juhendajale Tiina Kivirüütile ja bakalaureusetöö juhendajale Merle Linnole. Väga tänulik olen Mairele (varjunimi), uurimistöös osalejale, kes oli nõus minuga kohtuma ning oma elulugu ja tundeid minuga jagama.

# Uurimuse teoreetiline raamistik

## Teooriad lapsendatute identiteedi kujunemisest

Richard Jenkins (2008) on defineerinud identiteeti kui inimese võimet mõista, kes on kes ning aru saada, mis on mis. See hõlmab endas teadmist, kes me oleme, kes teised on, teiste teadmine, kes meie oleme ning meie arusaam sellest, kuidas teised arvavad teadvat, kes me oleme. See on osa inimmaailma kaardistamisest – kus meie koht on nii indiviidina kui ka kollektiivi liikmena. Identifitseerimine on protsess, mitte „asi“. Jenkins jagab identiteedi kolmeks: individuaalne, interaktiivne ning institutsiooniline (Jenkins 2008). Käesolev uurimus keskendub just individuaalsele identiteedile ning selle mõistmisele. Enamus meist võtavad iseennast ning oma identiteeti enesestmõistetavalt. Meile tundub, et teame, kes me oleme ning meil on taju inimestest, kes on meie elus. (Jenkins 2008). Ometigi on erandjuhtumeid, mil identiteet ning selle mõistmine osutub probleemsemaks. Freudi koolkonna psühholoogi Erik Eriksoni (1968) käsitleb inimese identiteedi loomist ning võimalikke ettetulevaid probleeme. Erikson jagab indiviidi psühhosotsiaalse arengu kaheksasse faasi. Igas faasis on indiviidil kindlad arenguülesanded, mis tuleb täita, et ta saaks edasi liikuda järgmisesse staadiumi. Iga staadiumiga kaasnevad kriisid, mille läbitegemine on paratamatu ning isiksuse arengu huvides. Isiksuseprobleemid tekivad siis, kui arenguülesanne jääb mõnes faasis lahendamata ja inimene võtab eelnevatest staadiumitest kaasa negatiivse tunnuse. Kui mõnes arengustaadiumis jääb vajalik konflikt lahendamata, siis tehtud vigasid on hiljem võimalik piiratud määral kompenseerida. (Erikson, 1968)

Luues identiteediteooriat arvas Erikson (1968, 93), et põhilised inimese iseloomu kujundavad tegurid on lapsepõlv ja ühiskond. Esimestel eluaastatel õpib inimene tundma oma keha, vajadusi ning primitiivseid tundeid. Kui iseenda füüsiline identifitseerimine lõpeb, algab noorukiiga ja identiteedi kujundamine. Identiteeti saab põhjalikult alles kujundama hakata noorukieas, mil ühiskond indiviidi oma liikmena aktsepteerima hakkab. Meid ümbritsevad kaaskodanikud loovad inimesest stereotüüpse kuvandi väliste ning sotsiaalsete tunnuste põhjal ning et ühiskonda sulanduda, võtab noor loodud tunnused omaks. (Erikson 1968, 175) Erikson uskus, et inimene ei arene füüsiliselt ning psüühiliselt ainult noorukieas, vaid kogu oma elu. Noorukiea lõpuks on inimesel peaaegu täielikult välja kujunenud identiteet, mis otsustab ka tema ülejäänud elu käigu (Erikson 1968, 91). Erikson (1968, 159) on arvanud, et enamus lapsi mõtlevad, millised nad suureks saades on – millised on nende oskused, anded ning välimus. Paljud loodavad samastuda mingisuguse iidoliga, aga alateadvuses kujutavad



nad oma välimust ette nii, nagu nende vanemad välja näevad. Lapsed, kes lapsendamisest veel ei tea, loovad oma mina-pilti oma lapsendajate järgi – see võib aga segadust tekitada, kuna märgatakse erinevusi huvides, oskustes ja välimuses. Fall, Roaten, Eberts (2012), kes on uurinud lapsendatute identiteedihäireid täiskasvanueas, on seisukohal, et identiteedi loomine on üks keerulisematest etappidest adopteeritu elus, kuna neil võib tekkida probleeme juba varakult iseenda mina-pilti kujundades ja ennast määratledes. Identiteedi kujunemine on eluaegne ning arenev protsess. Vastus küsimusele „Kes ma olen“, on fundamentaalne eksistentsi küsimus, mis on raskem vastata lapsendatutele, arvestades nende geneetilise, kultuurilise ja perekondliku päritolu müsteeriumit (Fall, Roaten, Eberts 2012, 441).

Lapsendatule on üheks enesearengut takistavaks teguriks kohanemine kahe paari vanemate olemasoluga, nad peavad kooskõlastama mineviku tulevikuga ning integreerima olevikku selle „mina“, kelle nad on minevikku jätnud (Goebel ja Lott 1986 viidanud Hoopes 1993, 149). Samuti on lapsendatutel keeruline leppida teadmatusena, kus on nende juured ning miks neist on loobutud. Oma identiteeti kujundades peavad nad samaaegselt kohanema ka kaotuse- ja leinatundega: leinatakse taga oma bioloogilisi sugulasi ning ka iseennast. (Hoopes 1993, 149).

Raskused tekivad lapsendatul täiskasvanuks saamisel, kui tal on keeruline eemalduda lapsendajatest. Mida kauem läheb lapsendatul aega aktsepteerimaks oma lapsendajaid, seda aeglasemalt läbib ta ka vajaliku eelnoorukiea protsessi identifitseerida end nendega. Raskuste tõttu samastamisel, võtab rohkem aega ka turvalise suhte loomine, mis on lapsele vajalik, et vanematest eemalduda ning iseseisvuda. (Hoopes 1993, 152) Uuringud näitavad, et mitmetel lapsendatud lastel võib esineda raskusi käitumise, emotsioonidega ning akadeemiliselt. Enamus neist probleemidest jäävad muresid tekitama ka täiskasvanuikka jõudmisel. (Fall, Roaten, Eberts 2012, 441). Lahendamata suhe oma vanematega aeglustab ka seksuaalse iseenda kujundamist, sest lapsendatul on keeruline ennast samastada samasoolise vanemaga. Lapsendatud nooruk võis kinni hoida ideaalsetest või mitte-ideaalsetest fantaasiatest oma bioloogiliste vanemate kohta, mis põhjustavad raskusi kasuvanemate omaks võtmisel ning nendega samastamisel. Genealoogilisi probleeme tekitab lapsendatutele olukord, kui mingi osa temast on ära kadunud koos ta bioloogiliste vanematega – see põhjustab lapses segadust ning noorukieas identiteedikriisi. (Hoopes 1993, 152) Kuigi enamus täiskasvanud lapsendatud kohanevad olukorraga hästi, peavad nad aktsepteerima, et neil on topelt-identiteet, mis võib olla raske, kuna oma bioloogiliste vanemate kohta teavad nad vähe või informatsioon nende

kohta on põhiliselt negatiivne. Lapsendatud võivad tunda ärevust, kuna neil on kaks kultuurilist tausta. (Nydham, 1999)

Laps ei saa enda intelligentsi ning oskusi samastada kasuvanemate omaga - see samastub Eriksoni teooriaga, kus Erikson peab oluliseks mineviku, tuleviku ja oleviku lõimimist identiteedi loomiseks. Samuti ei ole lapsendatud lapsel aimu sellest, milline võib olla tema järgnev põlv ja mis võib geneetiliselt neile üle kanduda.

Eksperdid on aga leidnud, et lapsendatute olukord ei pruugi olla alati oluliselt raskem, võrreldes bioloogilises peres üleskasvanud noortega. Oluline on luua lapsele soodsad tingimused ning enamus sõltub siiski perest ning keskkonnast, kus laps üles kasvab. Mida varem on laps adopteeritud, seda lihtsam on luua kiindumussuhet peres. Oluliseks teguriks on vanemate mõtlemine ja käitumine - nad peaksid märkama ja tunnustama lapse erinevust muust ühiskonnast ning tänu sellele on võimalik eemaldada võimalikud raskused lapse elus ja teda ümbritsevas ühiskonnas. (Hoopes 1993, 160)

Kui lapsendatu jõuab noorukiikka, muutub ta teadlikumaks bioloogilistest sidemetest põlvkondade vahel. Seetõttu võib ta tavapärasest rohkem huvituda oma minevikust ja bioloogilistest juurtest ning segadust tekitav topeltidentiteedi tunnetus võib luua isiksuse kujunemisel eettulevaid takistusi. (Hoopes 1993, 160) Tihtipeale lapsendajad aga ei julge oma lastega olla avatud vestluses, kuna kardavad, et nende lapsed ei armasta neid enam piisavalt ning soovivad leida oma bioloogilisi vanemaid. (Hoopes 1993, 164)

### Bioloogiliste juurte leidmine

Enamasti kasvavad lapsed üles teadmises, kes on nende vanemad ja sugulased ning neil ei ole antud põhjust kahelda ka olemasolevas informatsioonis. Lapsendatud lapsed on ümberpaigutatud koheselt või aja möödudes uude perekonda, kes soovib luua nendega lapsevanema suhteid. Lapsendatu geneoloogiline ajalugu hakkab temast endast – ta on koos oma bioloogiliste vanematega kaotanud ka informatsiooni sugulassidemete, meditsiinilise tausta ning rassilise kuuluvuse kohta, mida bioloogilises peres üleskasvanud inimesed omavad iseenesest mõistetavana (McGinn 2007).

Lapse täisealiseks saamisel kardavad paljud lapsendajad, et nende täisealiseks saanud laps soovib oma bioloogilisi juuri otsima hakata ning oma bioloogilised vanemad enda ellu kaasata (McGinn 2007). Seetõttu kardavad enamus lapsendajaid avada juba suletud protsessi (Lifton, 2007). See, kuidas ja kuna lapsendajad räägivad lapsendatule tema päritolust mõjutab tema

identiteedi kujunemist. Hoides lapsendamist saladuskatte all, võib lapsendatule jätta mulje protsessist kui millestki negatiivsest. (Fall, Roaten, Eberts 2012, 442) Enamus lapsendatuid ei otsi oma bioloogilisi juuri enne 20ndaid - 30ndaid eluaastaid või enne oma kasuvanemate surma. Aga võib öelda, et tegelikult on nad oma bioloogilisi vanemaid soovinud leida sellest ajast, kui mõistsid, et on lapsendatud. Lapsed otsivad neid oma fantaasiates: mõtlevad, millised nad välja võiksid näha ja millega nad tegelevad. Nad mõtlevad oma bioloogilistele juurtele, kui näevad tänavatel endaga sarnanevaid inimesi. (Lifton, 2007) On lapsi, kes on tundnud, et nad ei sobi oma kasupere juurde ning konflikti sattudes kasuvanematega fantaseerivad, kuidas olukord oleks erinev elades bioloogiliste vanematega. Lapsendatud kipuvad arvama, et enamus probleeme on seotud sellega, et ta ei tea, kes ta on ja kust ta tegelikult tuleb. (Fall, Roaten, Eberts 2012, 442)

Jill Krementz (1988) on uurinud Ameerikas elavatest 8-16 aastaste lapsendatud laste arvamustest bioloogiliste vanematega kohtumisest. Enamus lastest, keda Krementz oma teose jaoks intervjueris on tänulikud oma bioloogilistele vanematele, kes on andnud neile elu ning võimaluse elada armastavas ning hästi toimivas perekonnas. Lapsed püüavad mõista, miks neid on antud adopteerimisele, kuid tunnistavad, et nende elus on olnud aegu, kui nad ei ole seda mõistnud. Mitmed intervjueritavatest on kohtunud oma bioloogilise emaga. Lapsed kirjeldasid, et saades kontakti oma bioloogilise emaga oli esialgu huvitav ning positiivne, kuid lähedasi sidemeid nad ei soovinud, kuna kahe ema olemasolu oli segadust tekitav ning keeruline nii neile kui nende perele. Huvi oli lühike ning kadus pärast aastaid mõttes olnud küsimuste vastamisega. Lapsed olid soovinud oma bioloogilise emaga kohtuda, et teda näha, teada saada tema anded ja huvid, et osata end samastada ning teada, millised lapse enda iseloomu omadused on päritud ning millised on tulenenud tänu üleskasvamise keskkonnale. Intervjueritavad, olles ise küllaltki noored, leidsid, et neid kunagi lapsendanud vanemad on nende päris vanemad ning fakt, et nad on kunagi just tema valinud räägib reaalsest ning tuntavast armastusest ning pakutavast turvatundest. (Krementz 1988)

Krementzi uurimus (1988) on olnud võimalik tänu Ameerika Ühendriikides aktsepteeritud avatud lapsendamisele, mis tähendab seda, et lapsendatute eest nende bioloogilisi juuri ei varjata ning nad suhtlevad läbi elu oma sünnipäraste vanematega.

### Lapsendamise protsess Eestis

Järgnev alapeatükk keskendub lapsendamise konteksti tutvustamisele Eestis ning seda kirjeldavatele seadustele. Just maavalitsused on need institutsioonid, mille vastavad

spetsialistid korraldavad lapsendamise protsessi: suhtlevad perekondadega, sünnitusmajade ja asenduskodudega ning ka kohtuga, kes lapsendamise otsuse lõpuks kinnitab. Kogu protsessi kulg on reguleeritud 2010. aastal jõustunud perekonnaseadusega ning konkreetsed paragrahvid on kohuslikud täitmiseks kõigile protsessis osalejatele. Lapsendamise saab jagada siseriiklikuks ja välismaale lapsendamiseks, mis omakorda jagunevad peresiseseks lapsendamiseks ning lapsendamiseks uude perre. Minu uurimus keskendub siseriiklikule lapsendamisele uude perre. Eestis on lapsendamine juriidiline toiming, mille tulemusel tekib lapsendaja ja lapsendatu vahel vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused (Kiviriüt 2012, 5).

Lapsendamise protsess hõlmab endas vestlust kohtumise kokkuleppimiseks ja maavalitsuses lapsendamise protsessi ja dokumentide tutvustamiseks (ca 1,5 tundi). Järgnevad vestlused ja e-kirjavahetus seoses dokumentide kogumisega, pereuuringu koostamisega, järjekorra liikumisega jms. Seejärel maavalitsuse spetsialist korraldab kodukülastuse lapsendada soovijatele ja lastekodukülastuse lapsega tutvumiseks enne perega kokku viimist. Pärast lapsega tutvumist algab pere valimine, kaalutusprotsess, mis võib aega võtta kuni nädala, et valida lapsele parim ja sobivaim pere paljude hulgast. Peret teavitatakse lapsest ning eelnevalt kogutud info (tervis, taust) esitatakse perele. Kui pere ning laps pärast kokkusaamist sobivad, algab avalduse koostamine kohtule ja dokumentide kokkupanek ning lõpetatakse formaalne protsess. (Tartu Maavalitsuse dokumendid 2012)

Lapsendamine on üha levinum viis perekonna laiendamiseks ning kogu protsess on teatud mõttes tavaline. Viimase kümnendi jooksul on iga aasta lapsendatud enam kui 100 last, kas siis peresiseselt, uude perre või välisriiki (Omapere, statistika aastatel 2002-2011). Ühiskonnas on loodud lapsendamisest kui protsessist ja selle tulemustest pisut negatiivne kuvand ning pigem hoidutakse teemast rääkimisest. Üheks põhjuseks on kindlasti lapsendamissaladus ning teadmatuses tulenev kartus ning eelarvamused. Kuna lapsendamise kohta leiab informatsiooni vaid seda otsides, ei tea paljud, kui lihtne on tegelikult vastavaid kriteeriume täita, et pere oleks kohtu poolt heaks kiidetud, et lapsendada. Oluline ei ole mitte kõrge ühiskondlik positsioon ega ka rikkalikud majanduslikud ressursid, vaid siiski pakutav hool ja armastus lapsele. Järgneva alapeatüki eesmärk ongi näidata, milliseid omadusi arvestatakse tegelikult lapsendajatel ning millised tegurid saavad lapsendamisprotsessis määravaks.

## Lapsendamise protsessi käik

Tartu Maavalitsuse lastekaitse spetsialisti Tiina Kivirüüti 2012. aastal välja antud elektrooniline Lapsendamise Käsiraamat annab konkreetsetes valdkonnas juhtnööre nii vastava eriala esindajatele kui ka lapsendajatele. Lapsendamise sooviavalduse esitab lapsendada sooviv isik maavalitsusele (PKS §158 lg 1). Esimesel kohtumisel maavalitsuses selgitatakse välja lapsendada sooviva pere motiiv adopteerimiseks ning ootused lapsele (Kivirüüt 2012, 5).

PKS § 147 sätestab, et lapsendajat valides peaks maavalitsuse vastav spetsialist arvestama lapsendaja isikuomadusi, suhteid lapsendatavaga, varalist seisundit ja võimet täita lapsendamissuhtest tulenevaid kohustusi. Konkreetseid kriteeriume on raske mõõta ning hinnang lapsendajatele on pereuuringu läbiviija subjektiivne, kuid pädev arvamus, sest kõik spetsialistid teevad oma tööd just laste huvides. PKS § 150 näeb ette, et lapsendaja võib olla vähemalt 25-aastane piiramata teovõimega isik, aga kohus võib lubada ka erandeid vähemalt 18-aastasele isikule. Lapsendada võib ainult alaealist, kelle vanemad on surnud või kelle vanemad või eestkostja on andnud nõusoleku lapse lapsendamiseks (PKS § 147 lg 4, § 152 lg 1, § 153). Vanema nõusolekut ei ole vaja, kui ta on kestvalt võimetu avaldust esitama, kui tema viibimiskoht on kestvalt teadmata või kui vanemalt on lapse isikuhoolduse õigus PKS § 135 alusel täielikult ära võetud. Lapsendamist otsustades püütakse vältida võimaluse korral õdede ja vendade lahutamist (PKS § 147 lg 3).

Maavalitsus on kohustatud nõustama vanemat, kes soovib anda nõusolekut enda laste lapsendamiseks, selgitades talle muuhulgas tema õigusi ja kohustusi ning lapsendamise õiguslikke tagajärgi (PKS § 152 lg 6). Samuti on maavalitsuse lastekaitsetöötaja kohustus kindel olla, kas perekonnaseaduses sätestatud eeldused konkreetseks lapsendamiseks on täidetud. Maavalitsus on kohustatud lapsendamise lubatavuse kindlakstegemiseks muu hulgas viima läbi pereuuringu lapsendada sooviva isiku kohta ning tutvuma lapsendada sooviva isiku elukohas elamistingimustega (Sotsiaalministri määrus 2010, nr 4). Maavalitsus peab lapsendada sooviva isiku kohta pereuuringu käigus välja selgitama järgmised andmed: suhted vanemate, õdede, vendade ja nende lastega lapsepõlves ja lapsendamise ettevalmistamise ajal; lapsepõlve kasvukeskkond ja praegune elukeskkond; hariduse andmed; töötamise andmed; majandusliku olukorra andmed; tervisliku seisundi andmed; huvid ja vaba aja harrastused; suhtlusringkonna kirjeldus; usuline veendumus; hoiakud ja väärtused; suhted isikutega, kellega koos elatakse; põhjus, miks soovitakse lapsendada; sugulaste ja teiste lähedaste isikute suhtumine planeeritud lapsendamisesse; teadmised lastest ja nendega suhtlemise kogemus, ootused vanemaks olemise suhtes. (Lapsendamise ettevalmistamise käigus läbiviidavad

kohustuslikud toimingud ja nende sisu, lapsendamise sooviavalduses esitatavate andmete loetelu ja maavalitsuse kogutavate dokumentide loetelu 2010, § 2 )

Lapsendamise protsessi juures on oluline mõista, et lapsendamise korral otsitakse eelkõige abivajajale lapsele sobivat peret. Loomulikult arvestatakse ka pere ootusi ja valmisolekut. Saades teada juriidiliselt vabast lapsest, külastab kõigepealt maavalitsuse lastekaitsetöötaja lastekodu lapsega tutvumiseks enne perega kokku viimist. Järgnevalt toimub pere valimine, kaalutusprotsess, mis võib aega võtta kuni nädala, et valida lapsele parim ja sobivaim pere paljude pere hulgast. Protsess ise on vägagi lapse huvide keskne, kuid lapsendamise motiivid on tegelikkuses tihtipeale aga vastupidised: lapsendamine on lahendus lastetutele peredele, mitte pereta lastele (Topper 2012).

Kui eelnev protsess on läbitud ning kõik vajalikud ettevalmistused tehtud, kogub maavalitsus koostöös lapsendajate ja kohaliku omavalitsusega vajalikud dokumendid ja esitab need koos lapsendajate avaldusega kohtule. Tulenevalt tsiviilkohtumenetluse seadustikust (edaspidi TsMS), esitatakse avaldus kohtule lapsendatava elukoha järgi. Maavanem esitab kohtule andmed avaldaja tervise, varalise seisundi ja eluaseme kohta ning arvamuse selle kohta, kas avaldaja on suuteline last kasvatama, tema eest hoolitsema ja teda ülal pidama (TsMS § 567 lg 2). Lapsendamisel võib lapsendaja avalduse alusel anda lapsele uue eesnime ja lapsendaja perekonnanime (nimeseadus, 1, 1 § 13 lg 1). Samuti võib lapsendaja muuta lapse isikukoodi 4 viimast numbrit (isikukoodide moodustamise, väljajagamise ja andmise kord 2005). Lapsendamine on Eestis olnud traditsiooniliselt salajane ning asjaga seotud isikutel on olnud kohustus lapsendamissaladust hoida. Juba Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksi kohaselt oli lapsendatud laste anonüümsuse kaitse õiguslikult reguleeritud. Seoses sellega nägi ka selleaegne seadus ette lapsendamise saladust tagavad tingimused. Nii oli lapsendamise saladuse hoidmiseks lubatud lisaks nime muutmisele erandjuhtudel muuta veel lapse sünnikohta ning ka lapse sünnikuupäeva, kuid mitte rohkem kui kolme kuu võrra. (Aus 1984, 164) Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt pole lapse sünnikuupäeva muutmine enam lubatud.

Määrus lapsendamise otsuse kohta jõustub lapsendajale kättetoimetamise hetkest. Määruse peale ei saa esitada määruskaebust ning seda ei ole võimalik muuta (TsMS § 568 lg 2) Lapsendamine on elu muutev otsus nii lapsendajatele kui ka lapsendatutele ning kui otsus on vastu võetud, pole ruumi enam tagasipöördumiseks.

## Lapsendamise statistika Eestis

Eestis on aastate lõikes lapsendatud laste arv olnud muutuv, täpsemalt tabelis 1. Lähtudes viimaste aastate andmetest, on näiteks 2011. aastal kokku lapsendatud 109 last. 43 neist olid lapsendatud peresiseselt, mis tähendab, et üks pereliige lapsendab elukaaslase lapse (Kivirüüt, 2012). 51 lastest oli lapsendatud uude perre ning 15 mõne välisriigi kodaniku poolt (Aasta jooksul lapsendatud lapsed, MTÜ Omapere).

Tabel 1

Eestis lapsendatud laste arv aastatel 2002-2011, Allikas: Oma Pere – Statistika

	Kokku lapsendati	Peresisene	Uude perekonda Eestis	Välisriigi kodaniku poolt lapsendatud lapsed
2002	133	54	46	33
2003	130	63	52	15
2004	165	63	74	28
2005	152	87	49	16
2006	158	81	57	20
2007	142	57	54	31
2008	139	62	49	28
2009	126	65	37	24
2010	138	62	48	28
2011	109	43	51	15

## Lapsendamissaladus

Konfidentsiaalsed lapsendamised on mõeldud kaitsmaks bioloogiliste vanemate õigusi privaatsusele, mis on välja kujunenud aegadel, kui oli oluline varjata varasema ühiskonna normide järgi mitte abiellunud emasid taunitava olukorra eest. Samuti pidi konfidentsiaalsus kaitsma lapsi sotsiaalse häbimärgistamise eest ning adopteerijaid häbitunde eest oma viljatuse pärast (Bussiere 2008, 6-7). Juba Eesti NSV seadusandluse kohaselt oli lapsendamissaladus kehtestatud ning lastekodu kasvandike arvestamise raamatusse ja teistesse dokumentidesse märgiti ainult lapsendamise fakt ilma lapsendajate perekonnanime ja aadressi näitamiseta. Kogu dokumentatsioon oli arhiveeritud ning kuulus esitamisele üksnes lapsendajate,

eestkoste- ja hooldusorganite, uurimis- ja kohtuorganite nõudmisel. (Aus 1984, 160) Sarnaseid põhimõtteid jälgitakse ka praegu kehtivas perekonnaseaduses, mille § 164 lg 2 on sätestanud, et ükski isik, kes teab lapsendamise saladust, ei tohi seda avaldada, välja arvatud juhul, kui selle avaldamine teenib avalikke huvisid ning vanemad, kes on andnud loa oma lapse lapsendamiseks, ei oma hiljem mingit kontrolli lapse ega ta käekäigu kohta.

Selleks, et erinevaid osapooli kaitsta, ongi nüüdses Eestis Vabariigis lubatud vaid konfidentsiaalne lapsendamine. See tähendab eelkõige seda, et bioloogilisel vanemal ei ole õigust saada informatsiooni lapse kohta pärast lapsendamist (Kivirüüt 2012, 21). Samuti on bioloogilisel vanemal õigus anonüümsusele ühiskonnas. Tagamaks konfidentsiaalsuse protsessis, on PKS § 164 lg 1 sätestanud lapsendamissaladuse. Lapsendamissaladus on lapsendamise kohtueelse ja kohtumenetlusega seonduv informatsioon ja andmed, sealhulgas lapsendamise fakt, millest võib järeldada, et laps on lapsendatud, et vanemad on lapse lapsendanud või vanem või eestkostja on andnud lapse lapsendada. Lapsendamissaladuse eesmärk on tagada lapse, vanema ja lapsendaja eraelu kaitse, ära hoida soovimatut sekkumist ning diskrimineerimist päritolu või muul alusel.

Eestis lapsendamisega tegelevad spetsialistid (vt nt Kivirüüt 2012, 21-22) on seisukohal, et laps peaks teadma fakti, et ta on lapsendatud, aga pere peab saama ise otsustada, millal ja kellele ta lapsendamisest räägi. Samuti peaks laps oma perelt saama informatsiooni oma bioloogiliste vanemate ja õdede-vendade kohta. Konkreetse valdkonna esindajad on enamasti seisukohal, et mida varem lapsele tema päritolust rääkida, seda parem. Kui laps kasvab selle teadmisega, siis ei teki tal hiljem küsimusi, millele on raske vastata. Paljud lapsendatud hakkavad huvituma ajapikku oma bioloogilistest juurtest ning püüavad leida oma kadunud sugulasi. Statistikat selle kohta küll puudub, ent maavalitsuses töötavate spetsialistide hinnangul on selliseid juhtumeid umbes kolmekümne ringis igal aastal (Kivirüüt 2013). Kui lapsel tekib soov rohkem teada saada oma bioloogiliste juurte kohta, on täisealisel lapsendatul või alaealisel lapsendatul lapsendaja nõusolekul õigus pöörduda maavalitsusse saamaks teavet lapsendamise fakti kohta. Samuti on neil õigus saada teavet oma bioloogiliste vanemate, vanavanemate ning õdede ja vendade kohta, kui nimetatud isikud on andnud nõusoleku vastava teabe avaldamiseks. Kui nõusolekut teabe edastamiseks ei anta, siis peab maavalitsus andma teavet eelnimetatud isikute kohta ulatuses ja viisil, mis ei võimalda tuvastada lapsendatu bioloogilisi vanemaid, vanavanemaid, õdesid või vendi, kes ei ole teabe edastamiseks nõusolekut andnud. (PKS § 164 lg 6, 7) Kui lapsendatu soovib saada teavet oma alaealise lapsendatud bioloogilise õe või venna kohta, on õelt või vennalt konkreetse



paragrahvi lõikes 7 nimetatud nõusoleku küsimiseks vaja lapsendaja eelnev nõusolek. Informatsiooni saamiseks peab pöörduma selle maavalitsuse poole, kus lapsendamine toimus. Võrreldes 2010. aastal jõustunud ja sellele eelnenud 1994. aastal jõustunud perekonnaseadusi, on märgata olulist muutust ja arengut. Kui eelnevalt kehtinud perekonnaseaduses vaid mainiti, et lapsendamine peab olema ja jääma konfidentsiaalseks ning kõik, kes selle fakti kohta teavad, ei tohi sellest ka rääkida. (perekonnaseadus 1994, § 77). Uues perekonnaseaduses on kogu protsessi käik täpsemalt määratletud ning eraldi paragrahvid kaitsevad nüüd ka lapsendamissaladust. Samuti defineeritakse esmaselt seaduses, mis on lapsendamissaladus. (PKS § 164) Muutused on olnud olulised ning vajalikud ja lihtsustavad protsessi ühest mõistmist kõigi poolt.

### Probleemiseade

Lapsendamine on suhteliselt lai mõiste, mis hõlmab endas mitmeid erinevaid teemasid. Lapsendamine jaguneb siseriiklikuks ja välismaale lapsendamiseks, mis omakorda jagunevad peresiseks lapsendamiseks ning lapsendamiseks uude perre. Vastavat teemat on võimalik uurida nii lapse, spetsialistide kui ka lapsendajate või lapsendada andnud vanemate vaatevinklist. Konkreetsele teemale on võimalik läheneda nii juriidilisest, ühiskondlikust, psühholoogilisest jpm aspektidest.

Eestis on käsitletud teema kohta vähe teaduslikku materjali, kuid varem lapsendamise teemat on uuritud bakalaureuse- ning magistritöö raames nii rahvusvahelise lapsendamisega seonduvalt kui ka Eestis toimuva lapsendamise osas. Viimane uurimus, mis puudutab siseriikliku lapsendamist ja mis kajastab lapsendamist spetsialistide vaatenurgast on Klarica Topperi (2012) poolt läbi viidud uurimus teemal „Lapsendamine Eestis: spetsialistide vaatenurk“, kus ta intervjuerib kolme maavalitsuse lastekaitse spetsialisti erinevatest Eesti linnadest. Tema uurimistö käigus selgus see, et spetsialistide arvates on peamiseks lapsendamise motiiviks soov saada laps. Huvitava argumendina tuli välja motiivi ja põhjuse vahekord, kus põhjendati, et lapsendamise põhjus on viljatus.

Välismaal on lapsendatute identiteedi kujunemise probleeme uurinud David Brodzinski, kes on kirjutanud mitmeid teoseid lapsendamisest ja selle psühholoogilisest mõjust protsessis osalejatele. Brodzinskyt peetakse nii Ameerikas kui ka mujal maailmas üheks parimaks oma ala spetsialistiks, kes on oma uurimustes keskendunud just lapsendatud või asenduskodus

elavatele lastele ning nende kohanemisele uues keskkonnas. Eestis konkreetset valdkonda pole lähemalt uuritud.

Käesolevas bakalaureusetöös on keskendunud siseriiklikule ning uude perre lapsendatud lapsendamisele. Eesmärgiks seadsin uurida lapsendatu vaatenurka lapsendamisest, kuna sellest vaatenurgast pole siseriiklikku lapsendamist uuritud. Vastavat teemat on raske Eestis uurida, sest riik on väike ja teema seda delikaatsem. Samuti on tänu hästi hoitud lapsendamise saladustele keeruline leida üles lapsendatud ning nende arvamusi teada saada. Soovisin teada saada, mida lapsendatu räägib iseenda elust, olles lapsendatud, ning kuidas on see fakt mõjutanud iseenda identiteedi kujundamist ning suhteid lähedastega.

Seda teemat oleks tarvis rohkem uurida ning samuti keskenduda Eesti näitele. Me teame vähe, kuidas lapsendatud ennast tegelikult tunnevad uues peres ning me ei oska öelda, kuidas nemad protsessi kulgu muudaksid, kui saaksid. Käesolev töö on oluline, kuna annab lugejatele ülevaate väheräägitavast lapsendamise protsessist ning selle mõjudest. Peaaegu kajastamata on jäänud lapsendatute endi arvamus ja kogemus, kuid ometigi see on oluline nii poliitika kujundamises kui ka lapsendaja perede koolitustel.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida, kuidas varajases lapsepõlves lapsendatud inimene tõlgendab täiskasvanu eas lapsendamise fakti mõju endale läbi oma elukäigu. Uurimus keskendub lapsendatu arvamusele ning uurimisküsimused sellele, kui oluline on olnud uurimuses osaleja jaoks teadmine, et ta ei ole kasvanud üles oma bioloogilises perekonnas.

.

# Uurimismeetod, valim ja uurimuse käik

## Uurimismeetod

Uurimuse läbiviimiseks valisin kvalitatiivse meetodi, kuna soovisin informatsiooni just inimeselt, kes on ise lapsendatud ning elanud selle teadmisega. Sotsiaalkonstruksionistlikust teooriast lähtuvalt on sotsiaalne reaalsus osalejate poolt koos loodud ning selle reaalsuse mõistmiseks on oluline uurida osalejate arvamusi. Tähtis on teada, mida arvavad lapsendatud ise lapsendamisest, lapsendamise saladusest ja nende kahe mõjust nende elule. Kuna nende arvamus on unikaalne – neid on ühiskonnas vähe, iga aastaga kasvab nende arv ühiskonnas umbes 50 võrra ning tänu hästitoimivale lapsendamise saladusele on nendega raske kontakti saada.

## Uurimuses osaleja

Uurimuses osaleja valimise olulisemaiks kriteeriumiks seadsin, et uurimuses osaleja oleks lapsendatud. Kuna lapsendatud on Eestis vähe, kes sooviksid oma lapsendamise saladust avaldada ning on suhteliselt keeruline nendega kontakti saada, siis konkreetne töö uurib vaid ühe lapsendatu tõlgendusi. Et uurimuse jaoks võimalikult palju informatsiooni saada, valisin uurimuses osalejaks isiku, kes on piisavalt küpses eas, et analüüsida tagantjärele oma elukäiku ning seda mõjutavaid sündmusi. Samuti ei teadnud intervjuueritav varajases lapsepõlves oma sünnipärasest päritolust ning on alustanud just hiljuti oma sugupuu uurimist.

Intervjuueritava kontakti ning nõusoleku sain tänu lastekaitse spetsialistile, kelle juures ma praktikal olin. Edasi suhtlesin uurimuses osalejaga juba meili teel. Uurimuses osaleja nimi, sünnikoht, praegune elupaik ning amet ei ole konkreetse töö puhul vajalik ega oluline, seetõttu ma sellest ka ei kirjuta. Lisaks lubasin intervjuueritavale tagada anonüümsuse ning eelmainitud andmete nimetamine võib viia isiku saladuse paljastamisele. Seetõttu on käesolevas töös intervjuueritava nimi ka muudetud, nimetan teda edaspidi Maireks. Maire on 56-aastane abielus naisterahvas.

## Andmekogumismeetod

Andmed kogusin Fritz Schütze (1983 viidatud Laherand 2008, 211 järgi) poolt välja töötatud narratiivse intervjuu põhimõtetest lähtuvalt, sellist intervjuuerimise vormi on kasutatud peamiselt eluloo-uuringute kontekstis. Narratiivset intervjuud iseloomustab see, et pakub andmeid, mida ei saa teist tüüpi intervjuudest: narratiivid muutuvad nende jutustamise ajal

teatud määral iseseisvaks; inimesed teavad ja suudavad oma elust rääkida ka seda, mida nad ei ole suutnud haarata oma elu ja iseennast käsitlevatesse subjektiivsetesse teooriatesse; see teadmine on neile kättesaadav narratiivse esituse, aga mitte teooriate tasandil. (Laherand 2008, 215)

Lähtudes uurimuse eesmärgist oli oluline kuulda kogu elulugu. Soovisin, et Maire kirjeldaks oma elu alates hetkedest, mida ta esimesena mäletab kuni tänapäevani, et näha, kuidas ta seob oma loosse seda, et on lapsendatud. Uurimuse läbiviimisel arvestasin ka narratiivse meetodi miinustega: infoandja on subjektiivne ning tal on kontrollimatud ootused, mis sunnivad kahtlema narratiivse intervjuu mittesuunatuses. Iga jutustaja oletab, mida uurija temalt kuulda soovib ja mida ta tõenäoliselt juba teab. See, mille teadmist peetakse endastmõistetavaks, jäetakse rääkimata. (Laherand 2008, 216) Seetõttu, leppides Mairega kokku kohtumise, saatsin talle ka ette oma uurimuse eesmärgi ning suuna, et tal oleks juba varem võimalus mõelda, millest rääkima hakkab.

### Uurimuse käik

Vestlus Mairega kestis üle kahe tunni, kuna palusin tal esitada oma lugu võimalikult detailselt, et see hõlmaks kõiki olulisi sündmusi.

Narratiivset intervjuud läbi viies palusin Mairel esiteks rääkida oma eluloo – algusest lõpuni, mida tema pidas tähtsaks ning millest just tema soovis rääkida. Et Maire oleks ettevalmistunud vestluseks, olin talle saatnud eelnevalt sissejuhatava informatsiooni oma töö eesmärgist: „*Minu uurimuse eesmärgiks on tutvuda lapsendamisega Eestis ning uurida, kuidas mõjutab see protsessis osalejaid: nende identiteedi kujunemist ja üleskasvamist. Soovin kuulata just Teie lugu seoses lapsendamisega, bioloogiliste juurtega ning identiteedi kujunemisega*“. Samuti oli mul enda jaoks koostatud intervjuu kava, mis aitaks mul meeles pidada teemasid, mille kohta soovisin Maire arvamusi. Maire alustas oma lugu lapsepõlve meenutustega. Vestlus liikus kronoloogilises järjekorras. Oma lapsendaja-ema nimetas Maire oma loos emaks ning vanaemaks lapsendaja-isa ema; bioloogilist ema päris emaks; isaks nimetas Maire oma lapsendaja-isa; kasuisaks aga ema järgmist elukaaslast. Kasutan analüüsis Maire väljendeid.

Intervjuu tekstist eristasin rääkija esitatud lood, mis rühmitasin järgnevalt:

- Lapsepõlv
- Aeg, mil sai teada, kuidas on lapsendatud

- Soov ise tulevikus lapsendada
- Sünnipäraste juurte otsimine
- Ema
- Isa
- Iseendast
- Lapsendamise saladus

Intervjuu viisin läbi aprillis 2013 Maire kodus, kuhu ta mind kutsunud oli. Kohtumine kestis meil ligi 2 tundi, millest uurimuse jaoks informatiivne oli umbes tund. Esialgu ebaolulisena tunduva vestluse jätsin transkribeerimata, kuid uurimuse käigus märkasin, et ka see vestluse osa oli uurimuse jaoks vajalik. Maire nõusolekul salvestasin jutu diktofonile ja hiljem transkribeerisin selle sõna-sõnalt.

Maire oli lapsendatud nõukogude ajal, ning seetõttu puudusid tal ka laialdased teadmised olukorra kohta hetkel. Et teada saada tema arvamust tänapäeva süsteemi kohta ning kuidas tema olukorda soovitaks muuta, pidin kohati seletama talle praegust süsteemi. Mairega oli kerge püsida teemas ning ta oli nõus vastama kõikidele esitatud küsimustele. Salvestatud intervjuu eksisteerib vaid minu arvutis koos transkribeeritud materjaliga. Kohtumise lõpus küsisin luba kontakteeruda juhul, kui midagi jäi mulle arusaamatuks ja sain positiivse vastuse. Mairega on mul kontakt siiani.

## Maire eluloo analüüs

### Lapsepõlv

Maire sattus lastekodusse juba oma esimesel eluaastal. „*Mind anti ära, sest mu vanemad olid haiged, nad ei jõudnud mind kasvatada. Ja mina teadsin koguaeg, et minu ema on surnud, selle lapsendamise juures*“. Tüdruk lapsendati peaaegu 3-aastaselt perekonda, kus pereisa oli samuti haige ning ema oli alatihi kodust eemal abikaasa eest hoolitsemas. „*Ema käis haiglas ja ma olin üks kodus. Kujutage nüüd ette, ma olin neli – neljaaastane laps üks kodus*“. Lõpuks võeti lapsele eakas hoidja, kellega nad said hästi läbi. Suviti hoidis teda aga vanaema. Maire mäletab nii varajasest lapsepõlvest vähe, kuid kirjeldab seda kui nii-öelda tavalise lapse elu – käis lasteaias, suvel veetis aega maal, tal oli sõpru, kellega kodu hoovis mängis ja puudel ronis. „*Ega see, vot meie käisime, ma mäletan käisime X lastekodu juures ja siis ma mõtlesin niimoodi, et kõik vaatasid ja imelik, miks kõik vaatasid – issand jumal, ma olin ju sealt samast pärit*“. Sellel ajal kui kirjeldatud sündmus aset leidis, Maire ei teadnud, et ta on lapsendatud ja enne seda elanud lastekodus. Enesesamastamise nendega, keda kõik vaatasid, teeb ta tagantjärele, näidates vastuolu ning erinevusi lastekodu Maire ning „normaalse“ Maire vahel, kes oli sel hetkel juba ka ise see, kes neid lapsi teistmoodi vaatas. See, et Maire mitukümmend aastat hiljem seda momenti ning pilke mäletab, võib rääkida tekkinud identiteedisegadust nende kahe erineva Maire vahel, kes ju ometi on mõlemad „normaalsed“. „*Väga raske oli olla ilma vanemateta,*“ meenutab Maire, rääkides oma lapsepõlvest. Ta kirjeldab, kuidas ta oli pidevalt oodanud oma ema haiglast või töölt koju. „*Väga palju ma olin maal. Sellepärast, et minu kasuisa oli väga haige. Tema oli viiekümne aastane mees. Tal oli süida väga haige ja ema käis haiglas teda hooldamas. Ja ma mäletan sellest oma lapsepõlvest – need on kõige valusamad hetked – vot siis öeldaksegi, et laps ei tohi olla ilma emata – ema peab olema! Vanaemaga käisime seal tee peal: maja juurest läks tee ja siis alati ootasime ema, et ema tuleb bussi pealt - aga seda ema mitte kuskilt ei tulnud*“. Maire kirjeldab oma igatsust ema järele ja tekkinud pahameelt ning paneb oma tunded ka sõnadesse. Tema lapsepõlvesündmuste tõlgendamisel on oluline asetada need vastava ajastu konteksti ning mõista, et vastavad kasvatusmeetodid erinesid tänapäevastest. Ajal, mil Maire oli laps, ei olnud laste üksinda koju jätmises midagi ebatavalist. Maire aga teadis intervjuud andes, et teemaks oli lapsendatud olemine ning oma lugu jutustades rõhutas ta mitmeid kordi, et pidi lapsepõlves üksi olema ning väljendas kurbust ning pahameelt selle üle, just kui tahtes

näidata, et ta elu ei olnud lapsendamise järel õnnelik. Olles lapsendatud ja olles nõ „valitud“ ema ja isa poolt, pidi ta siiski palju üksindust tundma ja vanemate piisava tähelepanuta olema.

Kui tüdruk oli neljakaastane, suri tema isa. Maire on oma varajase lapsepõlve jooksul pidanud kohanema nii mõnegi tavapärasest erineva sündmusega: lastekodu, lapsendamine, isa surm, ema äraolek ning uue kasuisa tulek. Maire esimesed eluaastad möödusid üksinduses. Vähestest mälestustest seostab Maire positiivseid hetki oma vana hallipäise hoidjatädiga „*Mul oli siuke hea hoidja: halli peaga, vana. Ma alati vaatan neid vanu inimesi ja mõtlen, et nad on armsad, ja siis tema alati hoidis. Ja küll ma kasutasin teda ikka ära: salaja kommi seal nakitsesin köögis ja temaga on väga palju ilusaid mälestusi*“. Kõige valusamateks hetkedeks loeb ta neid kordi, kui pidi üksi kodus olema ning ema ootama. Kuigi Maire ei teadnud nii varajases lapsepõlves midagi sellest, et ta ei ole sellesse perre sündinud, rääkis ta mulle oma meenutustes nüüd, kui ta teab oma lapsendatud olekust ning arvan, et kirjeldatud raskeid hetki ema oodates võib seostada ka kogu tema elulooga alates hetkest, kui sai teada, et on lapsendatud – mõtles oma sünnipärasest emast ning hinges ka ootas teda, informatsiooni temast.

### Suhted emaga

Oma elu jooksul on Mairel olnud üks ema - tema ema, kes ei ole küll teda sünnitanud, kuid on pisikesest peale teda kasvatanud ning emarollis olnud. Intervjuus nimetabki Maire teda emaks. Oma ema on Maire kirjeldanud kui karmi käega võimukat naisterahvast, kelle sõna on alati peres maksnud. Kas siis tänu tema kindlameelsusele, pidevale eemalolemisele haiglas isa juures ning töötades või siis veresuguluse puudumisele ei ole Maire kunagi tundnud lähedast suhet temaga. „*Vot ühte asja ma ütlen, me ei ole lähedased. Mina näiteks oma tütardega saan rääkida kõik ära, aga mina temale ei lähe rääkima, et sellist sidet ikkagi ei ole. Bioloogilist ema nagu ei ole olemas. Ta on nagu, aga ei ole see. Mul tegelt nii kahju, et oleme nii võõrad, tegelikult*“.

Maire loo keskseks tegelaseks ongi tema ema. Ta ei räägi oma emast kordagi halvustavalt, kuid on tunda, et tal on oma emale etteheiteid seoses sellega, et ema teda palju üksi jättis. „*Sa pead ikka olema oma lastega koos*“, rõhutab ta mitu korda. Maire võib tagant järele hinnates oma lapsendatu olemist tunda, et kui ema ta juba lapsendas, siis oleks ta pidanud ka tema eest rohkem hoolitsema ning talle tähelepanu pöörama. „*Võib-olla ma ei oskand ka hinnata, võib-olla seda headust, mis tema tegi. Aga seda ei saa nüüd nii võtta, et oi ta tegi nüüd suure heateo, noh jah*“. Oma lugudes eristab ta ennast oma emast rääkides iseenda ning oma tütarde

vahelisest heast ning usaldusel põhinevast suhtest. Samuti vastandab Maire temale oma sünnipärast ema. Kuna Maire ei tunne teda, siis on võimalus luua temast oma ideaalne kujutus. Teda sünnitanud ema pole andnud põhjust pahameeleks, sest ta ei loobunud oma tütrest, Mairele on räägitud, et tema vanemad, haigestudes tuberkuloosi, pandi kinnisesse asutusse ning tema sattus lastekodusse. Tutvudes vastava ajastu regulatsioonidega, ei olnud lubatud lapsendada aga lapsi, kelle vanemad on põdenud tuberkuloosi. Huvitav, kas Maire leitud informatsioon ei vastagi tõe teema vanemate kohta või on seadust vahepeal muudetud. Samas see fakt, et vanemad olid haiged ja seetõttu ei saanud teda kasvatada, on Maire jaoks olnud oluline lapsendamise mõistmisel, sest just sellele tuginedes on ta loonud endale positiivse pildi oma bioloogilisest emast.

Maire loob oma narratiivides kontrasti kahe ema vahel. „*Sellega võrreldes ma ilustasin oma teise ema ära. Kui tülid olid, kindlasti ma mõtlesin selle peale, et see ema, kes mul oleks olnud, tema kindlasti ei oleks teinud nii. Ma idealiseerisin, lapsel peab olema ideaal maailm*“. Maire tõdeb teadlikult, et tema päris ema tundus talle mõtetes ideaalsem kui oma ema, sest tema bioloogiline ema ei tahtnud lapsest loobuda, vaid olude sunnil pidi seda tegema. Samas kui tema ema lapsendas ta ning ei hinnanud teda ega tegelenud temaga piisavalt.

Intervjuu jooksul jõudsim me Mairega mitmeid kordi temavälistes vestlustesse ning informatsiooni ebaoluliseks pidades ma seda esialgu ka ei transkribeerinud. Hiljem analüüsid tema lugu leidsin, et kõrvalejäetud tekst on uurimuse jaoks siiski oluline. Meie vestlused jõudsid tihtipeale minu emani: millega ta tegeleb, kas ma sarnanen talle ning milline on tema iseloom. Rääkides minust, leidis Maire samuti „*Pakata inimese, kevadine inimene. Siis ka su vanemad peavad head olema, eksju?*“. Esialgu ma ei mõistnud, mida Maire küsimused tähendasid ning olin pisut häiritud, et ta tihti teema minule viis. Hiljem, analüüsi kirjutades mõistsin, et küsimused olid tema jaoks pigem kinnitused, millele ta ei oodanudki väga vastust. Pigem andis mulle mõista, et mul on vedanud, et ma olen saanud kasvada oma bioloogilise emaga ning, et mul on hea ema.

### Suhted isa(de)ga

Maire, jutustades oma lugu, rääkis vähe erinevatest isakujudest oma elus. Oma sünnipärast isa pole ta näinud ega ka hiljem tema kohta mingisugust informatsiooni saanud peale selle, et isa põdes tuberkuloosi. Maire esimene kasuisa suri, kui Maire oli neljane ning palju ta temast ei mäleta. „*Seoses selle isaga, et hoidis ja kõik aga noh seda ilu ikka ei olnud. Tegi ka tükke nagu natuke jah – olgu muld talle kerge. Seda oli vähe. Siis noh, see kasuisa tuli juba siis kui*



*ma olin suurem - teine kasuisa. Ja ma ei hoidnud teda. Vot jah, seal ongi. See ongi see, et ei saa nagu seda suhet. Teate, kuna see suhe tuli, suhe tuli alles siis kui ma olin abielus. Vot siis ma hakkasin aru saama ja siis ta tuli alati – ta hoidis tegelikult. Ma mõtlen praegu, et ta oli super isa mul tegelikult. Ta nii hoidis ja ma ei saanud sellest aru. Vot seda peab aru saama. Ja siis ta tuli ikka minu juurde ja enne tema surma me veel rääkisime nii palju ja ma ütlen, et tõsiselt. Mõnikord mõtlen, et peaks kirjutama sellest, et võib-olla midagi ilusat ka ometi siis. Luuletusi noh“. Maire meenutused oma isadest on head ning ta tunneb, et ei ole oma suhteid nendega piisavalt väärtustanud. Võib-olla on kahetsusväärsed tunded seoses nende surmaga ning emotsioone võimendab leinatunne. Ometigi, tema ema on veel elus, aga tema kohta Maire nii ilusti ei räägi ja positiivseid hetki ei meenuta.*

### Lapsendamisest teada saamine

Lapsendamisest sai Maire teada 10-aastaselt oma vanaema käest. „Selle lapsendamisega on nüüd niimoodi, et selle lapsendamise kohta ütles mulle vanaema, kui ma olin kümne aastane, maal. Hakkas nutma ja ütles niimoodi: „Tead, sa oled lapsendatud,“ Noh, mis sõna see lapsendama on, mina ei saand aru. Noh, olen siis olen, mis seal ikka. Aga ma ütleks, et lapse hingemaailma ta ikkagi muudab“. Intervjuud andes ning tagantjärele meenutades rääkis Maire, et hingemaailma lõi teadasaadu segamini, samaaegselt proovides näidata situatsiooni tavalisena ning lapse jaoks raskesti mõistetavana. Kuna oma jutus ei loonud Maire selget pilti konkreetsest olukorrast, võib see peegeldada tõenäoliselt ka segadust, mida Maire nendel hetkedel tundis. „Ma teadsin, et mul on kasuisa ja nüüd on oma ema ja nüüd tuleb välja, et mul ei ole oma ema ega oma isa, ja selle mõttega ma elasin umbes paar aastat. Ja oli selline kiri, et on lapsendatud, viiekümne üheksandal aastal, ja oli isa nimi, mitte ei olnud ema nimi – et ema on nagu surnud. Ma ütleks, et see lõi ikka sisemaailma nii sassi, et noh. Kahju“. Maire, jutustades oma lugu, ei täpsustanud, millist kirja ta mõtles, aga võin eeldada, et see oli lapsendamise otsus. Fakti nägemine must-valgel paberil võis Mairele tunduda lõplikuna ja tõsisemana, kui hetk, mil vanaema talle sellest rääkis.

Ligi kuus aastat Maire ei rääkinud sellest kellegagi ning ei ema ega ka vanaema ei rääkinud sellest temaga. Maire pidi iseseisvalt mõistma, mis see tema jaoks tähendas. Puudu jäi täiskasvanute julgustusest ning toetusest, mis Eriksoni teooria neljanda etapi kohaselt oleks olnud lapse arengu jaoks hädavajalik (Erikson 1968, 125). Eriksoni teooria viiendas staadiumis, kuhu Maire aastatega jõudnud oli, pidi ta hakkama kujundama oma identiteeti (Muuss 1988, 51). Maire räägib, kuidas ta aastaid hiljem alles pöördus küsimustega oma ema

poole. Samuti ei kirjeldanud Maire intervjuud andes ühtegi sündmust, mis toimus nendel kuuel aastal. Võib arvata, et need kuus aastat püüdis Maire kohaneda uue olukorraga ning võimalik, et tekkis segadus identiteedi loomise protsessis ja seetõttu oli Mairel raskusi neid kuut aastat ka kirjeldada. Kui Maire umbes 16-aastasena emaga rääkima läks, kinnitas ema ükskõikselt ning poolmuidu informatsiooni tõepära ning jätkas oma toimingutega. „*Ma ütlen, et see hetk, kui ema ütles „jah,“ - minu jaoks nagu maailm varises kokku, aga temal ei olnud nagu mitte midagi. Minul oli tõesti raske, aga temal lihtne. Niimoodi ei tohi ju olla. Et võib-olla tuleb maha istuda ja rääkida. Ja see on ju ainult super, kui inimene kasvatab. Aitäh talle*“. Eelnevalt kirjeldatud emotsionaalse läheduse puudumist Mairel ja tema emal võibki seletada sellega, kuidas Maire ema ei toetanud teda hetkel, mil tütar teda kõige rohkem vajab. Hetkel, mil mõistis, et on lapsendatud.

Nagu ka eelnevalt kirjeldatud Jill Kremenzi (1988) uurimusest selgus, siis lapsendatud tunnevad ilmselget tänulikkust oma vanemate vastu – nad teavad, et neid ei ole ema sünnitanud, aga ometi on ta neid oma peresse liitnud, üles kasvatanud ja ema hoolt pakkunud. Ka Maire rõhutas intervjuus oma tänulikkust lapsendanud ema suhtes ja leidis, et tema ema võiks teo üle uhke olla ning ta oleks võinud rääkida ja seletada rohkem, kui ta temalt 16-aastasena küsis. Maire loos on märgata vastuolu: ühelt poolt tänab ta oma ema, et Maire oma hoole alla võttis, kuid temast rääkides loob ta pigem negatiivse kuvandi ning leiab, et tal on õigus olla pisut solvunud. Maire arvab, et ta oleks pidanud olema oma ema peale võib-olla pahane, et ta ei rääkinud ega toetanud, aga ta ei ole. Pigem on ta kurb ning pettunud ja leiab, et asjad oleksid võinud laheneda teisiti. Samas leidis, et on nii mõnigi kord ema peale pahaseks saades mõelnud ning fantaseerinud oma „päris“ emast. Fall, Roaten, Eberts (2012) kirjutasid, et on lapsi, kes on tundnud, et nad ei sobi oma kasupere juurde ning konflikti sattudes kasuvanematega fantaseerivad, kuidas olukord oleks erinev elades bioloogiliste vanematega. Lapsendatud kipuvad arvama, et enamus probleeme on seotud sellega, et ta ei tea, kes ta on ja kust ta tegelikult tuleb (Fall, Roaten, Eberts 2012, 442). Ka Brodzinsky ja Schechter kogumikus *The Psychology of Adoption* (1993) kirjutasid, et lapsendatu võib kinni hoida ideaalsetest või mitte-ideaalsetest fantaasiatest oma sünnipäraste vanemate kohta, mis võib aga põhjustada raskusi kasuvanemate aktsepteerimisel ning nendega samastamisel. Võimalik, et tänu positiivsele „päris“ ema kuvandile ongi Mairel raske luua lähedasi suhteid oma emaga. Ta ei suuda end samastada emaga, kui teab, et kuskil on olnud keegi, kes on rohkem sarnane Maire endaga.

## Maire räägib endast

Palusin Mairel end ise kirjeldada ning soovisin teada, kuidas võib tema praegune ellusuhtumine ning isikuomadused olla seotud lapsendamise faktiga. Maire kirjeldab end pigem kinnise ja sissepoole elava inimesena, kes on samas õrn, empaatiline, abivalmis ning emotsionaalne. Oma lapsendatu staatust on Maire salajas hoidnud. Seda teavad vaid ta pere ja mõned lähedased. Ta ei leia, et tal oleks vaja sellest teistele rääkida - see ole midagi, mis teda defineeriks või millest oleks paljudel vaja teada. „*Mina ei ole rääkinud. Ma ütlen ausalt – ma ei ole rääkinud*“. Maire narratiivis justkui peegeldub seaduses sätestatud lapsendamissaladus, seesama, mida tema ema on hoidnud. Ometigi tõdeb, et tema enda jaoks on see tähtis. Ta mõtleb sellele pidevalt ja kirjeldab seda kui koormat, mida on kandnud terve elu: „*Ma ütlen, see on nagu taak sul seljas, et sa kuidagi käid ja kannad seda*“. Maire võib tunda seda koormat seetõttu, et tal ei ole olnud võimalust ei lapsena ega noorukina ega ka hiljem sellest rääkida oma perekonnas. Tal ei ole olnud võimalust oma mõtteid ja muresid jagada. Maire on pidanud oma segadusega üksi toime tulema.

Kas siis tema loomupärase iseloomu või siis selletõttu, et tema eest hoiti lapsendamissaladust kuni teismeliseeni ja nüüd on Maire ise saladuse hoidja. Ta ei usalda ka ise kergelt inimesi. Iseennast analüüsides leiab, et ei võta inimesi kergesti omaks. Kui keegi satub talle liiga lähedale, kerkib tema ette kujutletav müür, millest vaid sihikindlamad suudavad läbi murda, aga ta ei seleta, miks see nii on. Selle kinnituseks toob ta näiteks, et aega läks ka tema abikaasal. Maire kirjeldab ennast kui head kuulajat ja abivalmis inimest, kes aitab hädasolijaid meeeldi, kuid oma probleeme ning muresid ta kõigile ei räägi. Pigem jäävad need ta mõttemaailma või turvalisse pereõhkkonda. Maire rääkis, et lapsendatud lapsi peetakse ühiskonnas õrnadeks, „*kristalseteks, kes purunevad kergesti*“, ütles ta metafoorselt. Sel hetkel rääkis Maire küll üldiselt lapsendatutest, kuid kuna ta ka ise on üks neist, siis arvatavasti tunneb ta ka end õrnana ning mitte piisavalt turvaliselt ühiskonnas ning hindab väga pere tuge ja hoolt.

Vestluse käigus mainis Maire, et mõtleb ka ise lapsendamise peale. „*Ja mina, mina olen alati kusjuures mõelnud, et mina tahaks endale võtta veel mingit last*“. Leidis, et omad lapsed on juba suureks kasvanud ning miks ka mitte korrata heategu, mida tehti kunagi temale. Anti pere lapsele, kelle vanemad ei olnud suutelised tema eest vääriliselt hoolitsema. Oma last kasvataks Maire nagu on kasvatanud oma teisi lapsi – töökaks ning heaks inimeseks. „*Võtaks küll, ma olen täitsa mõelnud, ja noh võtaks, õpetaks ikka last. No jumal, mina olen oma*

*tüdrukutega ka vaeva näind. Õpetaks ikka elu vaatama läbi õigete silmade“.* Maire rõhutab, et tema on oma lastega vaeva näinud ja õpetanud neid ning teeks seda sama ka oma hüpoteetilise lapsendatud lapsega, andes mõista, et sellega erineb ta oma emast.

### Bioloogiliste juurte otsimine

Maire, olles juba oma 50ndates eluaastates, hakkas alles hiljuti koos oma abikaasa ja lastega tähelepanu pöörama võimalikule sugupuule. Esimese lükke pärilike juurte otsingule andis telesaade *Sind Otsides*. „*Sind otsides saade, üks ole. Ja siis ma mõtlesin, et äkki mul on ka kuskil...tahaks ju ka. Tegelikult oli niimoodi, et minu lapsed ütlesid: „Me ei ole väiksed lapsed, tahaks ka suhelda, et äkki on selliseid nende vanuseid. Tore oleks ju,“ Inimene, vot tal on sugupuus seal 2000 isikut, nagu minul nüüd on 2016 või mis seal on. Ma mõtlesin ikka, et äkki on kokkutulekud ja väga tore, läheks ju. Vot ja siis me hakkasime otsima“.* Maire pöörduski selle maakonna lastekaitsepspecialisti poole, kus ta oli üle 50 aasta tagasi lapsendatud. Seal sai ta teada oma vanemate haigusest, nende nimed ja lastekodu, kus ta mõne aja kasvas. Hakates koostama oma sugupuud, hargnes lahti vaid tema ema pool. Isa suguvõsast ei ole tal siiani aimu. Lähedasemat kontakti pole ta kellegagi saavutanud, kuna kahtleb, kas tema algatus võetakse hästi vastu ning arutleb, kas seda on siis ikka vaja. „*Ma olen selline endasse tõmbund, ma ei julge, äkki ta ei taha. Aga mis seal ikka, võiks ju tegelt, mis seal häbeneda. Huvitav, äkki oleme ka sarnased“.* Nagu ka töö teooria osas on kirjeldatud, siis enamus lapsendatud otsivadki oma geneetilisi juuri selleks, et samastada end oma lähedastega ning mõista paremini oma sünnipärast päritolu.

Kahju on tal just sellest, et on ilma jäänud oma lähisugulastest – „*Oleks soovinud oma ema näha,*“ kuid sisimas arvab, et üks ta oma ema moodi ikka välja näeb: „*No ju ma ehk olen ema moodi, sest et tavaliselt on ju nii, et üks läheb emasse, üks isasse“.* Maire pole ei ema ega isa isegi fotolt näinud. Ju on Mairel mõtetes loodud pildid oma vanematest ning nendega ta end samastada püüab. Tundub, et Mairel on siiani segadus seoses iseenda identiteediga, kuna tal pole ikka veel kindlat informatsiooni oma päritolu kohta. Leides suguvõsas vene päritolu nimesid, samastas ta ennast ka vastava rahvusega. „*Aga mida ma pean ütleva - minu teise lapsega, kui ma sünnitasin, vot naised on vahepeal niimoodi omas maailmas, et mina hakkasin vene keeles rääkima. Ja nüüd tuleb mulle seal geenipuus-sugupuus mingisugune vene nimega. Et vot ma mõtlesin, kas ongi. Ega nad on mulle öelnud ka, et sa oled venelase väljanägemisega, et võib olla tõesti ongi - see venelane viskab välja. Aga vene keeles rääkisin, seda ma tean täpselt. Täitsa pöörane!“.* Hoopes (1993) ja Erikson (1968) väidavad,

et teadmata oma geneetilisi juuri on inimesel raske luua iseenda identiteeti. Ka Maire ei saa kunagi täiesti kindel olla, kas ta ka tegelikult sarnaneb oma bioloogilisele emale või kas ka tegelikult voolab temas pisut vene verd. Samuti võib Maire alateadlikult soovida, et tema iseloomus väljenduks pisut vene päritolu, kuna see on üks asi, milles ta saaks sarnaneda oma bioloogilisele emale ja eristuda oma emast. Oma emale pole Maire sugulaste otsingutest rääkinud, kartes talle haiget teha. Sarnastele tulemustele, et kõige rohkem kardavad lapsendatud rääkida või küsida oma vanematelt iseenda päritolu kohta, sest leiavad, et nii võivad nad provotseerida suhteid vanematega ning jätta mulje, et nendele pakutav armastus pole olnud piisav üleskasvamisel on jõutud ka teistes uurimustes (Lifton, 2007), millest täpsemalt oli juttu töö teooria osas. Võimalik, et vastavat teemat ei puuduta Maire emaga ka seetõttu, et kunagi tema ema ei rääkinud temaga sellest. Maire võib leida, et ka tema ema ei vääri nüüd seda informatsiooni.

*„Ma lihtsalt läheksin oma ema hauale, paneksin talle lilled sinna ja tänaksin selle eest, et ma olemas olen. See on ju väga tähtis – lapse sünn see on ikka super. Naised on ikka kangelased“.* Nii Maire kui ka tema bioloogiline ema on sünnitanud lapse. See on see, mille abil saab Maire end samastada oma bioloogilise emaga, keda ta ei mäleta, kellega ta kohtunud ei ole ja kellest ta midagi ei tea. Sellepolest erinevad nad mõlemad ka naisest, kes Maire lapsendas ja keda ta emaks kutsub.

### Lapsendamissaladus

Arutledes Eestis toimiva praktika osas leidis Maire, et olukord võiks muutuda. Arutledes perekonnaseaduse § 164 lõigete 6, 7 ja 8 üle, mis piiravad lapsendatu õigusi otsida oma bioloogilisi sugulasi ilma oma lapsendajate või oma õdede/vendade lapsendajate loata arvas Maire, et seadused peaksid olema pisut paindlikumad. *„Peaks olema mitte mugandatud, vaid peaks olema pehmema vormiga eks ole.. Ütleme nii, et ma olen 56-aastane ja ma lähen ja pöördun ja ei tohigi! No kuidas see võimalik on? Aga seal on üks aga, et aga alati ei tahagi, eks ole“.* Maire leidis aga ka, et teatud olukordades on olemasolevad seadused põhjendatud ning vajalikud. Näiteks olukorras, kui alkoholiprobleemiga vanemad võiksid kunagi lapsendamisele antud lapse üles otsida. Samuti arvas Maire, et lapsendatud lapsed on ühiskonna poolt kuidagi liiga õrna staatusesse pandud: *„Mul ongi tunne, et need lapsendatud lapsed, et nende sisemaailm on võib-olla nagu natukene katki tehtud. Vot minul on siuke tunne – nad on siukesed õrnad, kristallised“.* Maire arvab, et kartuses lapsi haavata ja seetõttu nende eest infot nende lapsendatud oleku ja päritolu perekonna kohta varjates, võib omada

hoopis vastupidist mõju. Maire toob näiteks enda. Talle ei räägitud tema päritolust kordagi, isegi küsides mitte ja seetõttu on ta pidanud terve oma elu kandma kirjeldatud rasket koormat – looma oma identiteeti teadmata, kust ja kellest ta tegelikult pärineb ning püüdma hakkama saada tundega, et oli ilma jäetud oma päris emast ning osaliselt tõrjutud ka oma lapsendaja poolt. „*Mina olen ikka veneajast. Ja siis oli ikka see. Kurb. Tegelt oleksin võinud ikka teada ja tegelt oleks võinud rääkida selliseid asju. Kurb. Kõik on kuidagi saladuskatte all jah. Kurb, väga kurb*“.

Arutledes teema üle, millal oleks tema arust õige vanus lapsele öelda, et on lapsendatud, leidis ta, et laps võiks olla viiene, aga loomulikult sõltub see lapse arengutasemest. Samuti arvas Maire, et õige oleks teda juba algusest üles kasvatada õhkkonnas, kus saladusi ei hoita. Erinevad lapsendamisega tegelenud spetsialistid (vt nt Brodzinski 1993, Kivirüüt 2012) rõhutavad, et kõige olulisem on tagada lapsele turvaline ning armastav õhkkond, ning kui on aeg lapsega pisut konkreetsemalt vastaval teemal rääkida ning asju selgitada, ei jääks lapsele ruumi kahtluseks, et ta erineb oluliselt teistest pereliikmetest või eakaaslastest. Küsides, kuidas suhtuks tema lapse uudishimusse sugulaste leidmisel vastas Maire: „*Kui ta [bioloogiline ema] on joodik - mitte mingil juhul. Seda ei tohi olla. Aga võib-olla tõesti. Mis siis sellest halba. Aga samas, et lapse seisukohalt – miks mitte. Et ikkagi, mina küll aitaks ära*“.

Maire, kirjeldades lapse seisukohta, räägib tegelikult ju ka endast noores eas, kus tema ema teda ei aidanud – ei rääkinud ega mõistnud.

## Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida, kuidas lapseas lapsendatud inimene tõlgendab täiskasvanueas lapsendamise fakti mõju endale läbi oma elukäigu.

Töö teoreetiline raamistik kirjeldas, kuidas võib lapsendamise fakt mõjutada inimest, kes on lapsendatud üleskasvamisel ning oma identiteedi kujundamisel. Lisaks kirjeldatud teooriale käsitleti lapsendamisega seotud mõjusid lapsele ning uurin põhjusi, miks lapsendatud soovivad leida oma bioloogilisi juuri. Lapsendamise fakti võimalikeks negatiivseteks mõjudeks ülejäänud elule võib välja tuua probleemid lähedaste suhete loomises, turvatunde tekkimises ning identiteedi kujundamises. Lisaks andsin ülevaate Eesti riigi lapsendamise seadusandlusest, lapsendamise ettevalmistusprotsessist ning lapsendamise saladuse olulisusest.

Andmed kogusin narratiivse intervjuu käigus. Intervjueerisin 1960ndatel lapsendatud Mairet, kes rääkis tagasivaatavalt iseendast ja oma elukäigust praegu, kui ta on juba 56-aastane ning teadlik oma lapsendamisfaktist.

Uurimuse eesmärgi saavutamiseks püstitasin uurimisküsimused. Püüdsin saada ülevaate järgnevatest teemadest: kuidas on Maire kirjeldanud oma lapsepõlve, suhteid vanematega, bioloogiliste juurte otsimist ning iseenda arengut ja identiteedi loomist. Samuti soovisin teada, kuidas võiks tema vaatenurgast toimida vastava valdkonna Eesti praktika. Uurimistöö käigus selgus see, et rohkem kui lapsendamisest teada saamine, mõjus Mairele see, et temaga sellest ei räägitud. Ootamatult palju rääkis Maire oma suhetest emaga - kuigi Maire seda ise otseselt ei tunnistanud ega niimoodi öelnud, siis narratiivse analüüsi käigus selgus, et Maire on pettunud oma emas ning tema käitumises. Maire ideaaliks jäi tema bioloogiline ema, kelle peale tal ei olnud põhjust pahane olla. Me ei tea, kas Maire suhtumist oma emasse on mõjutanud lapsendamissaladuse hoidmine ja see, mismoodi ta lapsendamisest teada sai või on see rohkem seotud Maire lapsepõlves valitsenud lapsekasvatamise põhimõtetega. Ent intervjuu käigus selgus, et hetk, mil Maire sai teada lapsendamise faktist muutis oluliselt tema mõttemaailma. Olukord tõi kaasa palju vastamata küsimusi, raskusi iseenda identiteedi loomisel ning probleeme vanematega. Võimalik, et Maire räägib oma emast praegu just nende emotsioonide valguses. Kuna lapsendatul on raskusi samastada end oma vanematega, on ta pidanud vajalikuks uurida oma sünnipärase vanemate sugupuud ning alateadlikult püüab ta sobitada end pigem oma bioloogilise ema suguvõssa.

Vesteldes Mairega, kes on ise lapsendatu ja püüdnud leida oma bioloogilisi sugulasi, leiab ta, et Eesti praktika peaks muutuma ning seadused seoses juurte leidmisega peaksid omama pehmemat vormi. Maire kogemuste kirjeldused annavad mõtteainet lapsendajatele. Nimelt, kuidas ja millal nad lapsendamise faktist oma lapsele räägivad. Ühest standardiseeritud lähenemist ei saa sellise olukorra lahendamiseks pakkuda, see peaks jääma lapsendajate otsustada, kuna nemad tunnevad oma lapsi kõige paremini.



## Kasutatud kirjandus

1. Aus, H. (1984) Lastekaitse, kogumik normatiivmaterjale; Eesti NSV Haridusministeerium; Tallinn „Valgus“ 1984
2. Bussiere JD, Alice (1998) The Development of Adoption Law; *Adoption Quarterly*, 1:3, 3-25:
3. Erikson, Erik H. (1968) *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton
4. Fall, A. Kevin; Roaten, K. Gail; Eberts, E. Stephanie (2012) An Existential Approach to Adoptive Identity Development in Adulthood; *The Family Journal* 2012 20: 441; <http://tfj.sagepub.com/content/20/4/441> (külastatud 4.02.2012)
5. Hoopes, Janet L. (1993) Adoption and Identity formation; *The Psychology of Adoption/ Brodzinsky, David M., Schechte, Marshall D. (eds)*. 144-167
6. Isikukoodide moodustamise, väljajagamise ja andmise kord (2005) *RTL* 2005, 13, 115
7. Jenkins, Richard (2008) *Social Identity – 3rd edition*, Routledge, USA
8. Kivirüüt, Tiina (2012) *Lapsendamise elektrooniline käsiraamat*; Tallinn 2013; <http://www.omapere.ee/handbook/page.php?pageid=164> (külastatud 26.01.2013)
9. Kivirüüt, Tiina (2013) Isiklik vestlus maavalitsuse lastekaitsetöötaja tööst
10. Kremenz, Jill (1988) *How It Feels To Be Adopted*, New York
11. Laherand, Meri-Liis (2008) *Kvalitatiivne uurimisviis*; OÜ Infotrükk. Tallinn
12. Lapsendamise ettevalmistamise käigus läbiviidavad kohustuslikud toimingud ja nende sisu, lapsendamise sooviavalduses esitatavate andmete loetelu ja maavalitsuse kogutavate dokumentide loetelu (2010) sotsiaalministri määrus RT I 2010, 35, 210
13. Lifton, Betty Jean (2007) *The Inner Life of the Adopted Child: Adoption, Trauma, Loss, Fantasy, Search and Reunion*; *Handbook of Adoption*, SAGE Publications 2009
14. Tartu Maavalitsuse dokumendid (2012) Mida hõlmab lapsendamise protsess
15. McGinn, Michael F. (2007) *Developmental Challenges for Adoptees Across the Life Cycle*; *Handbook of Adoption*, SAGE Publications 2009
16. MTÜ Omapere, *Statistika aastatel 2002-2011, Tabel 3: Aasta jooksul lapsendatud lapsed*; [http://www.omapere.ee/page\\_library.php?pageid=32](http://www.omapere.ee/page_library.php?pageid=32) (külastatud 9.04.2013)

17. Muuss, Rolf E. (1988) Theories of Adolescence, 5th Edition; Random House USA Inc; <http://www.docstoc.com/docs/2220318/ERIK-ERIKSONS-THEORY-OF-IDENTITY-DEVELOPMENT> (külastatud 18.04.2013)
18. Nimeseadus (2005) RT I 2005, 1, 1
19. Nydam, Ronald J. (1999) Adoptees come of age: Living within two families; Westminster John Knox Press 1999
20. Perekonnaseadus (1994) RT I 1994, 75, 1326
21. Perekonnaseadus (2009) RT I 2009, 60, 395
22. Sotsiaalministri määrus 01.07.2010 nr 4 (2010) RT I 2010, 35, 210
23. Topper, Klarica (2012) Lapsendamine Eestis: spetsialistide vaatenurk, Tartu Ülikooli bakalaureusetöö
24. Tsiviilkohtumenetluse seadustik (2005) RT I 2005, 26, 197

## **Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks**

Mina, Helen Karu (sünnikuupäev 11.07.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Rääkimata jutud lapsendamisest – eluloo uurimus, mille juhendaja on Merle Linno,
  - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 3.06.2013